

כתר

מחקרים בכלכלה ומשפט על-פי ההלכה

י

תשע"ה

עורכי הסדרה
הרבי שלמה אישון הרבי יצחק בזק

דיני עבודה במדינת ישראל על פי ההלכה

הכרך נכתב על ידי
הרבי אורי סדן

מכון כתר
ע"ש משה ומעטל הלר

ויצא לאור בסיווע משרד התרבות והספורט – מינהל התרבות

עיצוב עטיפה : דורית צינמן

סדר ועימוד : שחרית

כל הזכויות שמורות

למכוון כת"ר לככללה על פי התורה

ת.ד 34101 ירושלים 9134002

טל. 077-3500281

fax: 02-6235696 או 153-77-3500281

www.keter.org.il

תוכן עניינים

תוכן מפורט בפתח הספר, עמ' 15

חלק א: הגדרות.....	23
פרק א: יחס הכללה לחוק העבודה במדינת ישראל.....	25
פרק ב: הגדרות פועל וקבלן.....	46
חלק ב: ההתקרבות.....	57
פרק א: כניסה להסכם לתוכך.....	59
פרק ב: התקשרותוות ללא הסכם.....	82
חלק ג: פרטי ההסכם.....	101
פרק א: הצדדים להסכם.....	105
פרק ב: תקופת ההסכם.....	116
פרק ג: העבודה.....	134
פרק ד: השכר.....	156
חלק ד: הלנת שכר	229
חלק ה: פירוק התקרבות	269
פרק א: חזרה מסיכון מוקדמים.....	273
פרק ב: פיטוריון.....	287
פרק ג: התפטרות.....	332
פרק ד: שביתה והתאגדות.....	382
חלק ו: נזקים הדדיים.....	405
פרק א: חיוב עובד בנזקי מעביד.....	407
פרק ב: חיוב המעבד בנזקי העובד.....	449
חלק ז: נספח הלכתי מעשי.....	463
מפתח נושאים.....	489

הספר מוקדש
לעלוי נשמתו של
הסופר והוגה הדעות,
איש החזון והרוח
ר' משה אישון ז"ל

לשעבר עורך עיתון "הצפה"
אשר כתב ופועל ליישום תורת ישראל
בחיים הציבוריים
של מדינת ישראל המתחדשת

נלב"ע טו סיוון תשע"ה

ת. נ. צ. ב. ה.

הסכםת הגאון הרב יעקב אריאל שליט"א

לכבוד הרב אורי סדן שליט"א
רב המושב נוב רמות הגולן
שלוי רב לאוהבי תורהך

ישר כוח על עבודתך הגדולה והמקיפה על דיני עבודה.
כמובן שנוסח זה מעסיק את בית הדין לדיני ממונות יותר מכל נושא אחר. ויש צורך גדול לסכם את הפסיכות השונות והמגוננות לתועלת בית הדין וכן גם לטענת מערכת המשפט הכללית. ותרומתך לכך ראוי לכל שבת.

(בזהzmanות זו ברצוני להתריע על המגמה להגביל את סמכותם של רבנים ישראלים לדין ממונות. תפקידם של רבני ישראל להציג עסקן מיד עשו בעיקר בדייני עבודה ולאפשר לעובדים מוקפחים לטעון את מעבידיהם בבי"ד לדיני ממונות, שהוא זול, מהיר ויעיל, ולא להזקיקם להתקין בבית המשפט, שהטור שביהם ארוך ועלול להימשך שנים והධינו מצרך ערבי דין יקרים).

נושא זה משיק בין התחומים. כי גם לפי ההלכה "הכל כמנהג מדינה". הנוהג המקובל במדינה בדייני עבודה מוכר גם ע"י ההלכה. אולם אין הכוונה שאין דין התורה כל מעמד, כמובן. לא הכל כמנהג המדינה, אלא רק תנאי העבודה והשכר. ככל היותר יש ל תורה עקרונות נצחים.

תחום תנאי העבודה והשכר היה והוא תמיד דינامي. מערכת היחסים בין עובדים לבעלי מקצוע היה נתונה להחצים מכאן ומכאן. העובד זוקק לפרנסתו והבעל זוקק לעובדים. התמורה הכלכלית והחברתית בעולם השפיעו תמיד על מערכת גישה זו. הפעלים תמיד דרשו יותר והבעלי מקצוע תמיד היו מעוניינים לחתות. כל אחד דאג לאינטרסים שלו. חייבים להגיע להסכמה ולו זמנית. הסכומות كانوا ככל שהן מתרבות הופכות במשך הזמן למנהג מחיב.

ובכל זאת, ודוקא מושם כך, יש ל תורה מה לומר. לא הכל יישאר נטוש במלחמות עולם זו בין המעמדות. יש גם צדק אובייקטיבי. יש גבול שאוטנו לא ניתן לעبور. לכן ספר כמו *שלך יתרום תרומה גודלה הן לבתי הדין והן למערכת המשפט. בית הדין קיבל מידע על מנהג המדינה המחייב, ומערכת המשפט תופרה מהריעונות והעקרונות של דין התורה.*

עצם המושג מנהג המדינה אינו פשוט. ר"ת (בתוס' ב"ב ב ע"א ד"ה בגויל) סובר שיש מנהגי הדיות שאינם מחייבים ולא ראויים.¹ להלן מספר דוגמאות, שבחלק מהן ספרך עוסק:

.1. דעת ר"ת הובאה בארכאות להלן בפרק העוסק במנהג המדינה.

א. שביות

מנาง פשוט שככל אימת שפועלים מעלים דרישת מסויימת הם מאימימים בנשך השビותה, המכונה משום מה "קדוש". ואכן לפני כמאה שנה, כשהמאבק הסוציאליסטי היה בשיאו, נשק השビותה אילץ את המעבדים להטיב את מעמד הפועלים. אין ספק שהיה זה מאבק צודק על שעות העבודה והתנאים הסוציאליים, חופשот, ביטוח רפואי, פנסיה וכדו'. אולם כשפועלים משביתים מפעל רק כדי להעלות את שכרם, שבחינת ראותם הסובייקטיבית נחשב כנמוד, האם הדבר מוצדק? וזה מאבק כוחני שבו כל דלים גבר.

[א]"א להתעלם גם מעצם ההנחה הסוציאליסטי-מרכזיסטי שלא התבססה על כללי צדק ומוסר, אלא על בסיס כלכלי-מטריאליסטי, שהבעל של אמצעי היצור אינה של בעלי ההון אלא של בעלי האון, דהיינו הפועלים, ולכן מותרת החרמה של רכוש וכל תביעה של הפועלים מוצדקת אפרורית. ומכאן ההנחה שנשק השビותה הוא תמיד "קדוש" כי כל טענה של בעלי האון תמיד צודקת, וכל טענה של בעלי ההון תמיד לא. אין ספק שהיו עיוותים קשים, ואולי עדין יены, שהיו פסולים מבחינה מוסרית וביהם צדקו הפועלים. אולם ההנחה הגורפת שהפרופולטוריון תמיד צודק - אינה צודקת. למרבה הפרדוקס הפועלים דורשים דרישות ומשביתים מפעלים, גם כבעלי ההון הם הציבור הרחב, שהפועלים עצם הם חלק ממנו...].

המאבק העיקרי והצדק של הפועלים לפני למעלה מ - 100 שנה היה על שעות העבודה. התורה לא קבעה **ההלהכה פסוקה** שיום העבודה יהל עם שחר ויסתיים עם צאת הכוכבים. המקור לכך במס' ב"מ פג ב המסתמן על הפסוק "יצא אדם לפועלו..." רק מציין את הנורמה שהייתה מקובלת בעולם הרחב. זו לא הייתה בהכרח נורמה צודקת. אדרבה, מכיוון שפועל איינו עבד, שנאמר "עבדי הם ולא עבדים לעבדים" ראוי שישיר לו זמן חופשי למשפחתו ולעיסוקים אחרים. הכרזת התורה בסיני "אשר הוצאהיך מבית עבדים" הדזהה בעולם ורק לאחר אלפי שנים זכתה לישום הוגן. וכשהuels הגיע בדרכים עקלקלות לנוהג של נורמה טוביה יותר אנו שמחים בה ומאמנים אותה.

אך מכאן ועד "קדושת" השビותה בכל תביעה הדריך וחוכה בכך יפה קבועה שיש צורך באדם חשוב, ככלומר אישיות מוסכמת, ניטראלית ואובייקטיבית שתקבע אם אכן יש הצדקה לשביותה. ביה"ד לדיני עבודה אולי מלא פונקציה זאת, אך לפי ההלכה אין צורך ביה"ד ולא בכללים משפטיים נוקשים אלא בחווות דעת של גורם אובייקטיבי.

כבר הרבה קוק קבוע שшибיתה מותרת רק בשני מצבים : א.לאץ את המעבד להיכנס למוי"מ. ב. לאץ את המעבד לישם את מסקנות הבורות. דעתו הייתה שלא הכוח יקבע אלא בורות אובייקטיבית.

ב. פורי שבר

אומנם מגיע לבכירים שכר גבוה יותר בגלל אחריותם, כישורייהם, ניסיונם ועוד. אך

פער שכר של פי מאתים(!) אינם מוצדקים. לא צריך להיות מרכסיסט כדי לטעון שכרכט של הבכירים בניו גם על גבס של העובדים הזרים, וכן על גבס של הצרכנים הרבים שהם נזוניים המפעלים והבנקים, וכך אין צדקה לכך. לא נופגע אם יום אחד עלולה לפרוץ שביתה פרטית על רקע רגש זה, אם כי גם אז החלטה תאסור זאת. טענת "עבד איניש לנפשיה", המאפשרת במקרים מסוימים נקיטת צעד חד צדי, לא תופסת במקומות שהציגו לא ברור בזדאות. כאמור, רק גוף אובייקטיבי יכול לקבוע מה צודק.

ג. שביתת מורים

התורה מחייבת את כל מי שיודע וכיול - שילמד תורה אחרים. ביטול תורה, בפרט של תינוקות של בית רבן, נחשב חמור ביותר. הוא לא פחות חיוני ממקטעו חינויים אחרים כגון רפואה, משטרה, וצבא שבהם מוסכם שאין הצדקה להשתמש בשחק השביתה.

הפוסקים התירו למלאי תורה לשבות רק במקרה של הלנת שכר ממושכת, שביהם ריק והם נאלצים למצוא את מחויות מקומות אחרים (ר' תחומיין בר' הי סיכום הפסיקות השונות ובכך כ"ה פורסמה גם תשובה של הגראי"ש אלישיב בנושא).

אלא שבדרך כלל, המלמדים מאוגדים בהסתדרות מורים, הכוללת גם מורים למקצועות אחרים, ולא מאפשרים להם לשבור שביתה. מה גם שיש בכך גם בעיה מוסרית, כתוצאה מהשביטה יושגו היישגים מסוימים שהם יייחנו גם המלמדים, האם מותר להם ליהנות מפירות השביתה שהם שברו?

הפתרון הוא ללמד את התלמידים תורה לשמה, ללא בחינות וצווים, במסגרות אחרות, כגון, בבתי הכנסת וכו'. ואם לא תשלוט להם משכורת של ימי השביתה, מן הרاوي שההורים ייפכו אותם על כך. אומנם על לימוד תורה אין ליטול שכר אולם שכר בטלה, או שכר שימוש התינוקות, מותר.

גם בנות חייבות כיום לימודי תורה, לפי פסיקת רבי ישראלי מאיר מרוזין בליקוטי הלוות סוטה לדף כא ע"א². אומנם ספק אם חיובן נבע ממצות ת"ת עצמה או מצד הצורך להיות יר"ש. מ"מ גם אותן אין להשבית מתורה. וא"כ גם מלמדיהם ומchodתיהם חייבים למצוא מסגרות מתאימות בהן תלמידה, גם בזמן שביתה.

2. לפי שאין הספר מצוי הבנוו את לשונו (חפץ חיים ליקוטי הלוות חלק ג' על מסכת סוטה יא ע"א בהערה על דברי המשנה "כל המלמד בתו תורה כאלו מלמדה תפולות") : "ונראה דכל זה דוקא בזמנים שלפניו שכלי אחד היה/dr במקומות אבותיו וקיבלה האבות היה חזק מאד אצל כל אחד ואחד להחנаг בדרך שהתנагרו אבותיו וכما אמר הכתוב שלא אברך ויגדר בזו היינו יכלים לומר שלא תלמוד תורה ותסמנך בהנאגה על אבותיה הישרים אבל כתעת שבועיה קבלת האבות נתורוף מאד מאד וגם מצוי שאינו/dr במקומות אבותיו כלל וב데이אות שמרגנילין עצמן למדו כתוב ולשון העמים בודאי מצוי הרבה ללמידים חומש וגם נבאים וכותבים ומוסרי חז"ל כגון מסכת אבות וספר מנורת המאור וכדומה כדי שיתאמת אצלם ענין אמותינו הקדושה דאל"ה עלול שיטורו לגמרי מדריך ד' ויעברו על כל יסודי הדת ח"ו".

ד. פרשנות החוק

חוק שהתקבל בכנסת משקף את רצון הציבור והוא מחייב, הן מדינה דמלכתא והן מדין מנהג המדינה, כי החלטה היא שהציבור ינהג לפי החוק.

אך כשמתעוררויות בעיות משפטיות חדשות (ורבות הן!) פרשנות בתים המשפט איןנה בהכרח מנהג המדינה, כי ניתן לערער עליה. גם בית הדין ה Thornton רשאי לפרש את המנהג עפ"י הבנתו ה Thornton. לעומת זאת פרשנות ביהמ"ש העליון לדעכם שונה. היא מחייבת. אם כי יש מקום לדון בדבר:

א. גם ביהמ"ש העליון יכול לבטל את פסיקותיו שלו עצמו, אלא שבינתיים כל עוד לא חזר בו פסיקתו מחייבת, אך מכיוון שפרשנות זו זמנית אין הכרח להתייחס אליה כלל מנהג קבוע.

ב. לענ"ד גם ביה"ד לדיני ממונות יכול לפרש את מנהג המדינה לפי הבנתו ברוח הThornton. ואם מערכת המשפט הכללית תאמץ פרשנות זו היא גם תקבל תוקף של מנהג המדינה (ר' תחומיין ייח מחלוקת בנושא זה בין הגרא"ש דיבובסקי והגר"א שרמן).

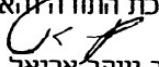
ה. הפסיקת אוכל

לפי התורה הפסיקת אוכל היא על חשבון המעביר. لكن הותר לפעול לкрат בתפילה ובברהמ"ז כדי לא לנצל את זמנו של המעביר יתר על המידה. גם האוכל עצמו היה ע"ח בעה"ב כמבואר בב"מ פג ע"ב). אך לפי מנהג המדינה ההפסיקת ע"ח העובד. נוהג זה מוצדק כי העובדים קבלו זכויות ובותות בתחום אחרים וכך ניתן לדרש מהם שהארוחה תהיה ע"ח זמנה. וה"ה זמן ברכת המזון ותפילה וכן לא נהוג בימינו לкрат בהן.

ו. הקוגנטיות

האם ההלכה שהכול כמנהג המדינה כוללת גם קוגנטיות? מצינו בהלכה מעין קוגנטיות במוננה על דבר שכותב בתורה שתנאוبطل. אולם שם מדובר בדיינים מדורייתא, ולדעת רבנן, שהלכה כמותם, בדבר שבממון תנאו קיימים. לעומת זאת דואקה בתקנות חז"ל מצינו קוגנטיות, גם בדייני ממונות, כגון אי יכולת לוותר על ירושת אשתו, או על פרות אשתו, במקרים מסוימים (כתובות פג ע"א). יש בסמכותם של חכמים לעושת חיזוק לדבריהם. וא"כ יש מקום גם לתקנות עובדים, הנאלצים להסכים לתנאים שמצויב להם המעביר, שהסכמתם לא תועיל. ושוב אני מברך על ספרך החשוב ומחל לך שיפוץ מעיינותיך חוצה, להגדיל את משפט התורה בישראל ולהאדירו.

ברכת התורה הארץ

 הרב יעקב אריאלי

רב הראשי לרמות-גן

(הרב יעקב אריאלי)
(הרב הראשי לרמות-גן)

הסכםת הגאון הרב זלמן נחמייה גולדברג שליט"א

RABBI Z. N. GOLDBERG

Abbad Bies Horaa'h "Hayashar Vehatov"
Member Of Supreme Rabbinical Court

הרבי זלמן נחמייה גולדברג

אב"ד בבית הדין לדייני ממונות "זייר והטוב"
חבר בית הדין ורבני הגדול

ביה יום ב' טבת תשעג

כ"כ ע"ז י"א נ"א ב' טבת תשעג ע"ז טבת תשעג
 כ"כ ע"ז י"א נ"א ב' טבת תשעג ע"ז טבת תשעג
 כ"כ ע"ז י"א נ"א ב' טבת תשעג ע"ז טבת תשעג
 כ"כ ע"ז י"א נ"א ב' טבת תשעג ע"ז טבת תשעג
 כ"כ ע"ז י"א נ"א ב' טבת תשעג ע"ז טבת תשעג
 כ"כ ע"ז י"א נ"א ב' טבת תשעג ע"ז טבת תשעג
 כ"כ ע"ז י"א נ"א ב' טבת תשעג ע"ז טבת תשעג
 כ"כ ע"ז י"א נ"א ב' טבת תשעג ע"ז טבת תשעג
 כ"כ ע"ז י"א נ"א ב' טבת תשעג ע"ז טבת תשעג
 כ"כ ע"ז י"א נ"א ב' טבת תשעג ע"ז טבת תשעג

כ"כ ע"ז י"א נ"א ב' טבת תשעג

ז"ל ר"מ זלמן נחמייה גולדברג

דברי ברכה
כבוד השופט שמואל י. טננבוים
סגן נשיא בית הדין האזרחי לעבودה בתל אביב

בס"ד ערב חג החירות תשע"ה
 אין לך תחום מתחומי המשפט בו לדין הנוגג השפעה על ההכרעה למעשה בדין תורה, בתחום דיני העבודה שהרבי בנושא זה "הכל כמנהג המדינה". מכאן החשיבות המכרעת לידענה והבנה של מנהג המדינה, היינו של דין הנוגג למי שאמור לדון בשאלות אלו על פי דין תורה.

חקיקת העבודה כפי שמחוקקת הכנסת ישראל, מהויה חלק ממשמעותי ואולי עיקרי בעיצוב פניו של המנהג, אלא שמטבע הדברים, אין סעיפי החוק עומדים בפני עצמם וחדשות לבקרים דורשים הם פרשנות. פרשנות זו נעשית בידי מערכת בתי המשפט ובעניינינו בעיקר על ידי בתי הדין לעבודה. בנוסף, יש ליתן את הדעת לכך שמלואם של השופטים במערכת הזו, אינה מתמצית בפרשנות גרידא של סעיף זה או אחר אלא עוסקים הם בפיתוח משפט העבודה גם בדרך של "חקיקה שיפוטית", היינו קביעות נורמטיביות שאין מפורשות בחוק או בתקנות. דוגמא מובהקת לכך הינה חיוב המעסיק בעריכת שימוש לעובד טרם פיטוריו גם במגורר הפרטי, חובה שאינה מעוגנת מפורשת בחוק.

פסקותם של בתי הדין לעבודה בכלל הנושאים שבתחום סמכותם מחייבת את כל הגורמים המעורבים בשוק העבודה; המעסיק, העובד, ארגון העובדים וארגון המעשיקים. מילא מוטמעת פסיקה זו של בתי הדין לעבודה על כל היבטיה בדרך התנהלותם של כל הצדדים ליחס העבודה והופכת עם חלוף הזמן לדין הנוגג בפועל.

הדברים נכנים על רקע הגישות השונות של פוסקי ההלכה – כפי שפורטו היבט בדיונו של המחבר בסוגיה זו – לשאלה האם יש לראות את פסיקת בתי המשפט ובכללים בתי הדין לעבודה, כחלק ממנגנון המדינה שכאמור יכול ויחייב את הצדדים בסוגיות מסוימות גם בדיון תורה.

דומה שחלק ממשמעותי של דין בתי דין הרבנים לסוגיהם לעת הזאת, נוטה לשיטה לפיה יש להתחשב בעת קביעת המנהג, גם בפסקתה של מערכת המשפט בסוגיות שונות במשפט העבודה.

חיבורו של הרב אורן סדן שליט"א המונח בפנינו, כולל בחובו בראש ובראשונה דיון וסיכום של ההלכה בתחום דיני עבודה על מגוון הנושאים שבו, החל מנושאים בסיסיים במשפט העבודה הפרטי כגון השכר והלנתו, וכלה בשאלות בנושא משפט העבודה הקיבוצי כמו הזכויות להתאגדות עובדים ודיני שביתות.

הדיון הרחב והעמيق בכל נושא מציג בפני המיעין והלומד את מכלול פסיקתם של חכמי ישראל לדורותיהם עד לימינו אלו, ומאפשר מבט מקיף על הסוגיות הנדונות לא רק להלכה אלא גם הלכה למעשה.

יחודה של החיבור בהפניה גם להוראות חוקי העבודה ולפסיקת בתי דין לעבודה בסוגיות השונות, מהם ניתן להסיק מהו מנהג המדינה, על מנת שיושמי על מדין יכולו לשלו בפסקיהם באוותן סוגיות שיש להתחשב בחקיקה ובפסקה זו על פי דין תורה.

אין ספק איפוא, בחשיבותו הרבה הטמונה בספר זה של הרב אורן סדן שליט"א לזרייניס שעיסוקם בפסקת הלכה. עם זאת ראוי לחברו זה יהא מונח גם על שולחנות של שופטים, עורכי דין ו/cgi אקדמיה שעיסוקם במשפט העבודה. תועלות רבה תהא בשימושו ועינו בספר זה בין אם מדובר בຄליה של עקרונות המשפט העברי מכח הוראה שבדין – חוק יסודות המשפט התש"מ – 1980, ובין אם מדובר בשיקול דעת במסגרת הכרעה בשאלות של פרשנות המונחות לפתחם של בתי הדין לעבודה, במסגרת דינונים במשפט השוואתי ובאיום של עקרונות המשפט העברי אשר אין כמוותם כדי להעשיר את המשפט הנורג בנושאים אלו.

יישר כוחו של הרב אורן סדן שליט"א על העבודה המקיפה והחשובה שנעשתה בחיבורו זה היוצא מתחת ידיו וברכבות להצלחה.

শ্মুয়েল তন্দবীয়াম

פתח דבר

מקובלנו כי "אין דבר שבקדושה בפחות מעשרה". הרב קוק זצ"ל מבאר כך את טעם הדבר: "כל זמן שיחשוב האדם רק להשלים את עצמו, אפילו בשלמות רוחנית, אין זה בכלל קדושה... שמקור הטוב וצדק הקדש במרומי מעלות רק באוצר הכלל יnoch, ואלהים נצב בעדת אל". (עלות ראה).

אנו זוכים בסיעתא דשמיא להוציאו לאור את הכרך העשירי בסדרת הספרים: "כתר מחקרים בכלכלה ומשפט עפ"י ההלכה". סדרה זו, בה באים לידי ביטוי פירות עבודות המחקר המקיפה והמעמיקה הנעשית במכון במשך שנים, נועדה לתרום לכך שהטוב והצדק יתגלו לא רק בחיה הפרט אלא גם בחיה הכלל במדינת ישראל.

מכון כת"רלקח על עצמו לחבר בין עולם ההלכה לבין עולם הכלכלה והמשפט המודרניים ולהעמיק כدرמה של תורה בליבורו ההלכה ממוקורתה, תוך התייחסות לחקיקת הכנסת, לפסיקת בתיה המשפט, ולסוגיות המזויות על סדר היום הציבורי. בכך יש חשיבות מוגבה בכל נושא, אך דומה שהדבר חשוב יותר שאת כאשר מדובר בדיני עבודה שבו עוסקת הכרך העשירי שלנוינו.

يיחודה של דיני העבודה בהיותם תלויים בגורמים רבים: הלכות שכירות פועלם כפי שנפסקו להלכה בשולחן עורך חושן משפט, הסכם העבודה שבין הצדדים, מנהג המדינה ודינה דמלוכותא. בשעה שבאים להכריע בסוגיות הנוגעות לדיני העבודה יש להתייחס למכלול הגורמים.

בדרכם של ספרי מכון כת"ר, גם ספר זה מתייחס למכלול הגורמים גם יחד וגם בכך בכמה מישורים: מותי מתן ההלכה תוקף למנהג המדינה ולדינה דמלוכותא, ומותי תקבע שאין להתחשב בהם. באלו מצבים יש תוקף הלכתי להסכם שבין הצדדים ובאלו מצבים ההסכם אינו תקף מבחינה הלכתית או מבחינה חוקית. מהם הקייטריונים על פיהם תקבל פסיקת בתיה הדין לעובודה תוקף הלכתי כ"דינה דמלוכותא", ומתי אין להלכה להתחשב בפסקה זו. כל זאת מצד בירור עמוק בסוגיות השונות תוך התייחסות לשיטות הראשונים, בספרות השו"ת ולפסקת בתיה הדין הרבניים.

כאן המקום להודות למשיעים בידינו בעבודת המכון השותפת: יור העומתה מר יצחק יפין, מר יחזקאל הילר, עו"ד יואל בריס יועמיש משרד האוצר וחנניה ריצ'מן המשיע ללא מתחילה הדרך.

כਮaic יעדנו על התודה gab' ציפי גולדברג ומר ישראל חזין משרד התרבות. נסימם בתפילה לרבי"ע שיזכנו להמשיך ולהוסיף חיל בעבודת המכון ונזכה להוציאו לאור עוד ספרים, חוות ותשובה להגדיל חיבורה של תורה להתנהלות המדינה ולהאדירה.

יצחק בזק

שלמה אישון

פתיחה

"אמרתי אחכמה והיא רוחקה ממנה" (קהלת ז, כג).

הרבי דיני המmonoות נתפסים בעיני האדם הפשוט בתחום מצומצם השיך לאנשי מקצוע המתעסקים בתחום: דינאים, שופטים, עורכי דין וכדומה. אולם ישנו תחום בו נפגש כל אדם - דיני העבודה. כמעט כל אדם משתמש בעובד שכיר או שעוסק בעובדים תחתיו. לפיכך חובתו של כל אדם לדעת את חובתו וזכותו על פי התורה, לא פחות מחובתו לדעת כיצד לשמר שבת, או כיצד להකפיד על מטבח כשר. העדר ידיעת רצון השם, משאירה את הקביעה כיצד יש להנוג במרקחה כזו או אחר הבנתו הסובייקטיבית של כל אחד מהצדדים, אשר עלולה להוביל לגזול ולעושק, או לתפישתן של גישות משפטיות שאינן שואבות את השראתן ממוקור הצדק הא-לוקי, אלא מתפישות המוסר האנושי, שהחלקו טובות וישראל, אך בחלקן מבטאות גישות מוסריות הזרות לעולמה המוסרי של התורה.

התורה קובעת כלל התנהגות בתחום זה הנובעים מעקרונות הצדקה והיוושר, ומארים אותו באור-אלקי. קביעת התורה כי בתחום דיני העבודה נאמר הכלל: "הכל כמנาง המדינה", לא באה בשום פנים לומר כי המוסר והצדקה הא-לוקי מסולק ממנו. קביעה זו באה לומר כי התורה קובעת את עמדתה, ביחס להסכמות שהסכםו הצדדים ביניהם, בין אם הייתה זו הסכמה מפורשת, ובין אם הייתה זו הסכמה כללית שמקורה במנาง, ממש כפי שдинי מלח ומכור מתיחסים לטכסים הנקינה כפי שהוסכם על ידי הצדדים. לפיכך, הבא לפסוק הלכה בתחום זה מבלי שיכיר את מנาง המדינה, שנוצר, בין השאר, במקרים שנתקכו, מתקנות שנקבעו, וmpsיקות שפסקו בתיהם המשפט במדינת ישראל במשך השנים, כמו שבא לדון בתקופה של עסקה מבלי שידע מהו היקף העיסקה עליה סיימו הצדדים, מהם תנאה, ומהו המחיר עליו התחייב הצדדים.

זאת ועוד, מאז הקמתה של מדינת ישראל חוקקה הכנסת חוקים וביבם הנוגעים לעובדים ולמעסיקים. לחוקי הכנסת התווסףו תקנות הממשלה והסכמים קיבוציים אשר כולם ייחדי יוצרים את חוקי העבודה במדינת ישראל. על תוקפם של חוקי המדינה כאשר מטרתו היא תיקון החברה, ותפישתו המוסרית קרובה לתפישתה של התורה. אי לכך ההכרות עם חוקי המדינה מקבלת משנה חשיבות שכן במידה ויש להעניק לחוק כזה או אחר תוקף הילכתי, הרי שהמסקנה ההלכתית תשתנה בהתאם.

ספר זה בא בראש ובראשונה לtower בין שני העולמות: עברו דיניים היושבים על מדין, בא הספר לעורוך הכרות עם מנוג העולם ועם חוקי הכנסת, תקנות הממשלה, ההסכמים קיבוציים והפסיקות התקדמיות. עברו השופטים בבתי הדין לעבודה של

מדינת ישראל בא הספר להציג את עמדתנה של התורה ביחס לשאלות העומדות לפתחם, על מנת שיוכלו לאמץ כפי שקבע חוק יסודות המשפט התש"ט. על מנת לבצע פעולה תיווך זו השתדלנו להציג את ההלכה, ממקורותיה הראשוניים ועד לפסיקות האחראוניות שהתקבלו בבתי הדין לדיני ממונות, ואת המנהג והחוק, מחוקי המדינה ועד לפסיקות בת הדין האזרחיים לעובדה.

לא פחות מכך בא הספר להביא לפני האדם הפשט, העובד השכיר, והמעסיק, את עמדתנה של תורה ביחס לחובותיהם וכוכויתיהם כפי שנוהגות במדינת ישראל כיום. על מנת למסח מטרה זו נאלכנו לפסוק בשאלות הנתונות במחלוקת בין הפוסקים. זאת עשו בסוף כל פרק ופרק בשפה פשוטית ופשוטה. כמובן שלא הנסנו את ראשינו בין הרים גדולים, ובورو שאנו מסוגלים להכריע במחלוקת בין ענקי עולם, אלא נקטנו בכלל המקובל – "המושcia מחברו עליו הראה", בכל מקום לפי עניינו.

לשם מימושה של אותה המטרה הוספנו לספר זה חוברת המתמצחת את כל ההלכות העולות מן הספר בלשון קטרה וברורה ולא הבאת כלל הדעות שהוצעו בספר. עם זאת על מנת להבהיר כי חלק מהדברים נתנו נטוניות במחלוקת בין הפוסקים, או בוגע להלכה הספציפית או בוגע למידת המוכנות לקבל את חוקי מדינת ישראל כמחייבים מבחינה הלכתית, הוספנו ציון על כל הלכה הנתוונה במחלוקת (*) או צו שהושפעה מחוקי מדינת ישראל (†).

לסיום, חובה נעימה היא לי להודות למכון כתר ולראשיו הרב שלמה אישון והרב יצחק בזק, בצלilo חימדיyi וישבתי במשך שנים עד צאת ספר זה לאורי העולם, ובפרט לרבי אישון שקרא בספר שנה ושילש מאות העורותיו שלו בתוכן דפי הספר; למורנו הרב יעקב אריאלי שהואיל לעבור על כל הספר ולהעיר את העורותיו; לשופט ר' שמואל ז. טננבוים סגן נשיא בית הדין האזרחי לעובודה בתל אביב, שעבר על כל הספר, והעיר עשרות העורות אשר ביססו את הספר מבחינה משפטית. ועל כולם תודה מיוחדת לאשתי, שירית, אשר שלי ושלכם – אלה הוא. יבואו כולם על התודה והברכה.

אורן סדן
מושב נוב רמת הגולן
סיוון תשע"ה

תוכן עניינים מפורט

חלק א - הגדרות

פרק א. יחס ההלכה לחוקי העבודה במדינת ישראל

25	פתיחה
25	מנוג העולם
28	תקנות הקהל בדייני עבודה
29	חוקי העבודה במדינת ישראל על פי ההלכה
32	מעמוד פסיקת בית המשפט לדיני עבודה בהלכה
37	מעמד ציו החרחבה להסכמים קיבוציים
38	הסכמה המנוגדת לחוקי העבודה
39	הקובונטיות של תקנות הקהל
40	הקובונטיות של דיןא דמלכותא
43	איסור גול לאחר החסכמה
44	הלכה למעשה – גישת הפטיקה בספר זה

פרק ב. הגדרות פועל וקבלן

46	פועל וקבלן – אבחנה מעשית
46	פועל וקבלן – שכר שעתי או כול
47	פועל וקבלן – שכר פעולה או תוכאה
48	קבלנות קצובה במון
49	פועל וקבלן – שעבוד ועכמאות
51	פועל וקבלן הבדל משפטי
54	זכויות סוציאליות בפועל וקבלן
54	הגדרת פועל וקבלן בחוקי מדינת ישראל
55	זכויות הפועל על פי ההלכה

חלק ב – ההתקשרות

פרק א. כניסה להסכם לתוכפו

59	פתיחה
60	השלכות הקניין והעדרו
61	מהות הקניין
63	דרבי הקניין השונות
63	1. תחילת מלאכה
65	קניון התחלת מלאכה בקבלן
66	2. משיכת כליא אומנות
67	3. משיכת חפצ עיי האומן
68	4. קניון סודר
70	5. קניון בסוף – תשלום מוקדמתה
72	ביטול ההתקשרות אחר קבלת מוקדמתה
75	6. קניון שטר
76	7. סיטומתא
78	כ:right; קריית חוזה לפי חוקי מדינת ישראל
79	קניון עיי שליח

פרק ב. התקשרויות ללא הסכם

82	תקשרויות ללא קניין
84	תקשרות ללא הסכם
85	דין יורד – כללי
86	היקף התשלום
88	היחס לדיני פעולים
90	תשלום לירוד במזומנים
91	הلغת שכרו של יורד
91	חסר אמונת היורד בשבועה
91	דין "ירוד" בחוקי מדינת ישראל – עשיית עשור ולא במשפט
94	הארפת הסכם
94	קניון על תקופת העסקה החדשה
94	קביעת תנאי העסקה בתקופה הנוספת
96	פתחת החוזה

חלק ג - פרטי ההסכם

פרק א. הצדדים להסכם

105	שינוי המעסק
109	שינוי העובד
109	עובד המכנים עובד אחר תחתיו
111	עובד המוטפטו ומווץ עובד אחר
112	צורות העסקה מודרניות – עובדי קבלן ועובד שירות

פרק ב. תקופת ההסכם

116	תקופת העסקה המינימלית
119	תקופת העסקה המקסימלית
119	אייסור עבודה
121	ההבדל בין עובד לעובד
123	גדר האיסור
125	עבודה לצרכי מצوها
128	תקופת העסקה במינויים ציבוריים
131	השפעת המנהג על תקופת העסקה

פרק ג. העבודה

134	חויבת הגדרת העבודה ותנאייה
135	הגדרת העבודה ותנאייה על ידי הצדדים
138	משך יום העבודה – הדין המנהג והחוק
139	חישוב זמן הנסיעה לעבודה כזמן עבודה.
140	הפסקות ביום העבודה
140	הפסקת אוכל
141	הפסקה לצורך קיום מצוות
142	שינויי בהגדרות העבודה – הרעת תנאים
145	הגדרת הרעת תנאים
146	הרעת תנאים בתוספת שכיר
147	עובד כללי – הגדרות העבודה דה-פקטו
150	מחויבות להיקף העבודה
150	יסוד הדין

152	מחויבות לאיכות העבודה – עבודה פרטית
פרק ד. השכר	
156	השכר במרכיב ביצירת ההתקשרות
157	קביעת גובה השכר על ידי הצדדים
157	אופן קביעת גובה השכר
158	התנויות שאינן מפורשות בקביעת גובה השכר
160	שכר מינימלי
161	קביעת שכר המינימום
163	שכר מקסימלי
168	ביטול הש��רות עבודה אחרת
169	ニיצול מצוקת מקבל השירות בחוקי מדינת ישראל.
170	קביעת גובה השכר שלא על ידי הצדדים
170	קביעת הזכות לשכר על פי המנהג
172	קביעת גובה השכר על פי המנהג
174	קביעת הסכמי שכר באמצעות נציג המ עסק
174	סיכום בסמכות
175	סיכום תוך חריגגה מסמכות
176	חריגגה מסמכות - עמדת המשפט הישראלי
178	בעיות מוסריות באופן קביעת גובה השכר
178	רמות במשא ומוון
179	נורמה שקרית שהפכה למודל אמיתי
180	התעלומות מהורמה
181	הטעיה בחסכמי עבודה בחוקי מדינת ישראל
182	חריגגה לא סבירה מהשכר המקובל - אונאה
182	איסור אונאה – רקע כללי
183	אונאה בפועל
185	שכירות משולבת של אדם ורכב
185	אונאה בקבל
187	שינויים בגובה השכר
187	שינויים חד צדדיים בגובה השכר
188	טעות בקביעת גובה השכר
189	העלאה בשכר ותוספת יוקר
190	תוספת יוקר
191	צורת תשלום השכר
193	חובת השגת המזומנים
194	תשלום בשווה כסף בהסכם
194	תשלום בשווה כסף בהסכם על פי חוקי מדינת ישראל
195	גבילת השכר בכפיה
197	קדימות בגבית שכר שכיר בחוקי מדינת ישראל
199	חלוקת על גובה השכר ועל ביצוע התשלום
199	חלוקת אוזות ביצוע העבודה
200	חלוקת אוזות ביצוע התשלום
201	חלוקת אוזות המחיר שהוטכם
202	טיפולות שכר נוספות
202	ביטוח רפואי
203	ימי מחלה

207	תשלום על ימי מחלת בחוקי מדינת ישראל
208	חוופה בתשלום
209	כלכלה
210	ashi'el בחוקי מדינת ישראל
210	ביגוד
211	הזרוי נסיעות והוצאות אחרות
213	דמי הבראה
214	פנסיה
217	טבות הנאה שקיבל העובד מאחרים במהלך עבודתו
217	טבות הנאה – השאלה המשפטית
219	טבות הנאה – השאלה המוסרית
221	קבלת הנאה על ידי העובד בחוקי מדינת ישראל
225	חרינה לא סבירה מהשכר המקובל - אונאה.

חלק ד – הלנת שכר

231	פתחה
232	הגדרת האיסור וחומרתו
233	אופי הדין
234	חומרת האיסור
236	טעם הדין
237	חייב בטלין בשכר הקובלן
238	הלנת שכר הקובלן בחוקי מדינת ישראל
239	השבת הכללי כתנאי לתשלום
240	הניח משכון לאותו ושכר
241	קובלן שלא שלמים את ערכותן
242	השכרת נכסים
244	הלנת שכר בגין
245	מועד התשלומים
245	מועד החיבור בקובלן
246	הצורך בתביעה השכר – הסכמה על דחינת התשלומים
247	דחינת מועד התשלומים – החוק המנהג וההלכה
248	הסכמה על הקדמת מועד התשלומים
250	העדר אמצעי התשלומים
252	חוות התשלומים כשיוך לऋת הלוואה
253	תשולם השכר על ידי אחר
253	חייב המתחייב בתשלומים בבל תלין
254	חייב חוזר של המעסיק בבל תלין
254	ה צורך בהסכם העבודה
256	שכירות ע"י שליח – עובדי קובלן
258	אחריות מקבל השירות בשקרים של עובדי קובלן
260	פייצי ההלנת שכר
261	חייב בפייצוי ההלנת שכר
261	חייב מן הדין
262	חייב מכח חוקי מדינת ישראל
263	איסור ריבית בפייצוי ההלנת שכר
266	halbah למעשה

חלק ה – פירוק ההתקשרות

פרק א. חזרה מסיכון מוקדמים	
273..... חזרה מסיכון מוקדם – החיבת המשפטי	
273..... חזרה מסיכון מוקדם – החיבת המוסרי	
276..... דין מחוסר אמנה בשכירותם של בעלי מקצוע	
277..... היקף דין מחוסר אמנה במסגרת יחסית עבודה	
280..... חזרה מסיכון מוקדם מול עובד עני	
281..... חזרה מסיכון מוקדם – השלכות בסופיות	
281..... חזרה מסיכון מוקדם – התפטרות	
282..... חזרה מסיכון מוקדם – פיטוריין	
285..... עמדת החוק הישראלי	
פרק ב. פיטוריין	
פיטוריין – עקרונות יסוד	
287..... פיטוריין – בעיה מוסרית	
288..... פיטוריין – בעיה משפטית	
289..... עלילות הפיטוריין – הפרה נגדית	
292..... עלילות הפיטוריין והנראתה במשפט הישראלי	
294..... התראה בחוקי מדינת ישראל – זכות השימוש	
296..... פיטוריין שלא ביוזמת המעסיק	
297..... פיטוריין באונס	
298..... טעם הדין	
300..... החזר תשלום מראש בעקבות אונס	
303..... אונס כללי – מכת מדינה	
305..... פיטוריין ברשלנות	
307..... רשנות משותפת	
309..... 311..... מעשים שדים כפיטוריין	
311..... חוות הדעה מוקדמת	
312..... החוק במדינות ישראל	
314..... אופן ביצוע הפיטוריין	
314..... פיטוריין בעל פה או בכתב	
315..... בעל הסמכות לפיטוריין	
316..... השלכות בסופיות של הפיטוריין	
316..... תשלום על העבודה שבוצעה	
317..... תשלום על העבודה שלא בוצעה	
319..... מיימוש החוצה	
321..... השלכות בסופיות של הפיטוריין – עמדת החוק הישראלי	
322..... מענק פיטוריין (পিচোই পিটোরিন)	
323..... התניה על פיצויי פיטוריין	
324..... חוק פיצויי פיטוריין	
328..... הלהה למעשה	

פרק ג. התפטרות

332	ההתפטרות – זכויות מוקנית
332	הדין ומקומו
333	זכות ההתפטרות בקבלה
334	אופי הזכות להתפטרות
337	ויתור על הזכות להתפטרות
338	זכות ההתפטרות בחוקי מדינת ישראל
340	חריגות לזכות ההתפטרות
340	עלילות ההתפטרות שאין מוצדקות
344	ובודה לצרכי מצוה
344	שותפות בעבודה
345	השכרת כלים ורכיב
346	השלכות ההתפטרות
346	פגיעה ביחסים העבודה - השפעה כלכלית אפסית
347	פגיעה בעלות העבודה - השפעה כלכלית מינורית
348	יסוד דין "ידי על התחתונגה"
350	השפעה כלכלית חיובית
353	פגיעה במטרת העבודה - השפעה כלכלית דרסטית - דבר האבד
353	הגדרת דבר האבד
357	דבר האבד – חמימד המוסרי
358	חויבת מניעת דבר האבד – הودעה מוקדמת
359	זכויות המעסיק בדבר האבד
367	חויב מתנדב בדבר האבד
368	פיקוח בגין התפטרות בחוקי מדינת ישראל
373	עלילות מוצדקות להתפטרות פטומית
374	הגדרת אונס
375	חזרה לעובודה אחרי הפסקת עבודה כפואה

פרק ד. שביתה וההתאגדות

383	השביתה – השלכות ערכיות ומעשיות
384	השביתה – לגיטימיות משפטית
385	זכות ההתאגדות
388	בעיד איניש דין לאפשרה
389	השביתה מכח זכויות ההתאגדות
390	השביתה מכח תקנות הקהיל
391	הចורך בפיקוח חיזוני על השביתה – "אדם חשוב"
393	העלילות המוצדקות לשביתה
395	שביטה בשירותים חיוניים
397	שבירתה שביתה
401	תשלים עבורימי השביתה

חלק ו – נזקים הדדיים

פרק א. חיוב העובד בנזקי המעבד

407	ישוד הדין – אחריות נזקית או אחריות חזית
411	עלות תביעה רשלנות
411	שינוי מדיניות המעסק
411	שינוי מהנהג המקובל
412	חוסר זהירות
413	חוסר הבשרה מתאימה
414	עובד לא מיום
415	עובד מיום
415	הוכחת המומחיות
416	הגדרת המומחיות
416	חייב המומחה לפנים משורת הדין
417	עובד מיום בוגר
419	חייב עובד בנזקי גרמא
421	חייב בגרמא�� ביחס לחוקי מדינת ישראל
424	הפסד שכרו של העובד
426	החזורי הוצאה על עבודה לקויה
427	הגדרת החזירה
428	הגדרת השבח
429	אופי הדין – רכישת חומר הגלם על ידי העובד
431	קלקל שניתן לתקנו
432	נק עיי מספר עובדים
433	חייב קבלן בנזקי פועליו
435	מנהיג העולם והחוק בישראל
435	פשיעה משותפת
437	פסקה לפנים משורת הדין
441	עמדת המשפט הישראלי
443	חייב בנזקי צד שלישי
445	היחס לחוק הישראלי
446	הלכה למעשה

פרק ב. חיוב המעבד בנזקי העובד

449	חוobaה למנוע נזקים
450	חוobaת תשולם לעובד שניזוק במהלך עבודתו
450	עסק שפצע
454	עובד שניזוק מחמות העבודה שלא בנסיבות המעסק
455	היחס לחוקי מדינת ישראל
457	ביטהות תאונות עבודה ותשולם נזקין בהעדרו
459	חייב לפנים משורת הדין
460	יסוד החיוב

חלק ז – נספח הלכתי מעשי

466	צורתה העסקה
466	הסכם העבודה
468	הצדדים להסכם העבודה

469	העבודה
471	השכר
477	הلغת שכר
477	ביטול סיוכמים מוקדמים
478	פיטורים
482	התפטרות
484	שביתה והתאגדות
485	חייב העובד בנזקים שגרם במוחלך בעודתו
486	נזקים שנגרמו לעובד במוחלך בעודתו
486	הלוות מותנדבים